
Уладзімір Міхно

...нашая любоў, нянавісьць, спагада,
зайздрасць – і ёсьць той самы Бог,
які ў кожнага свой...

Сівая студня

Апавяданьне-быль

Абмялела студня. Ці думала, ці гадала яна, што проці вясны, пад самае сакавіцкае разводдзе, зас-танецца без вады? Пякельнае, анамальнае лета выцягнула з зямлі апошнія сокі. Дзіва што! Чатыры месяцы, ці не з красавіка і аж да кароткага восеньскага адхланьня, стаяла летась Пятроўка: смаліла, пякло, сушыла. Зямелька, чыё спруцянелае цела спрэс пакрылася апёкамі ды выжарынамі, парэпалася, закажанела, распачна каўтала кожную вадзяную кропельку, кожнай выпадковай дажджынцы ці расінцы была радая, як Божаму падарунку. Ды якія там дажджы! Так – боскія сьлёзы... Разы са два за ўсё лета зьлітавалася было неба над пакутніцай-зямлёю і над людзьмі. Ня ведала зямля, за што, за якія грахі паслаў ёй Бог

гэткае нялюдскае пакараньне. Настала восень, сьпякота некуды зьнікла, быццам бы стала дыхаць вальней але дажджы так і не пайшлі. Заміж іх на зямлю дачасна наваліліся лютыя маразы, сьціснулі-скавалі яе ў задушлівых абдымках. Абмёрла зямелька, закалянела, ды так, бадай, нежывая, і засталася ляжаць, чакаць вясны, спадзявацца... Нічога іншага ёй не заставалася, як спадзявацца і верыць. Хаця і сама ведала, што марныя яе спадзевы. Як не было летам дажджу, так зімою не было сьнегу. Лютыя маразы здзекваліся з азіміны, зрабілі дарогі коўзанкамі. Напэўна, яны дабраліся б і да студні, каб тая абачліва не схавалася глыбока ў зямлю...

Дарэмна сябе суцяшаць, хімераю часам здаюцца надзеі, але ж мы ўсё роўна не пакідаем спадзяваньня, бо пакінуць яго – азначае перастаць жыць.

Абмялела студня, а людзі ўсё роўна ішлі да яе па ваду. Мо і добра, студня радавалася, што не засталася на адзіноце. Ня вытрымала, згарэла помпа на калгаснай вадакачцы, стаміўшыся шукаць ваду, што глыбока хавалася ў нетрах зямных. Ня стала вады ў калонках, і людзі ў распачы кінуліся да студняў. Зразумела, трэба неяк жыць, гадаваць жывёлу, варыць есьці сабе. Без вады няма жыцьця. Успомнілі людзі пра студні, а тых у вёсцы, аказалася, кот наплакаў. Не хапіла ўсім вадзіцы, і павялі людзі між сабою войны. Паўспаміналі, хто і калі які калодзеж капаў, за чым плотам ён стаіць, хто ядро навязваў, хто калі чысьціў дно альбо латаў зруб. Нечуванае дасюль пачалося ў вёсцы: мацнейшыя праганялі слабейшых ад студняў, не давалі ім узяць вады, навешвалі на зрубы надзейныя пудовыя замкі, каб толькі сусед вады не набраў. Вадзіца стала каменем – каменем спатыкненьня: сутыкнула ілбамі суседзяў, пасеяла варожасьць між сваякамі. Здаралася нават, што гаспадар, убачыўшы ля студні суседа ці, ня дай Бог, каго з прышлых, і асабліва слабейшага, бег наярэймы, выліваў яго вёдры, хоць сабе і на зямлю, люта зьбіваў сваю ахвяру. Пудовыя замкі навесілі людзі і на душы свае, і ўжо баяліся хадзіць па ваду: а ці кралі яе па начах, а ці ўдзень прасілі, як міласьціну.

І толькі старая студня ня ведала, што такое замок. Была яна нічыйная. Капалі яе даўно, мо з паўвеку таму, для школы капалі, глыбокую, на дзевяць мятровых кольцаў. Удалае выбралі месца, акуратна склалі кольцы – спрытная атрымалася студня, і дагэтуль не было такога, нават самага засушлівага, лета, каб тут не пялэхалася сьцюдзёная – ажно зводзіла сківіцы – крынічная вадзіца. А смачная! Студня заўсёды ганарылася сваёй вадою, радавалася, што яе, старую, шанавала і помніла ўся вёска. І нават цяпер, калі вада не пасьпявала набягаць, і чвэрткі вядзерца нельга было зачэпнуць, студня ўсё роўна радая была кожнаму, хто прыходзіў да яе пакланіцца.

Хто ішоў пакланіцца, а хто і насьвінячыць. Людзі збаёдалі спрытнае, акальцаванае жалезам вядзерца, якое доўгі час ім служыла, і цяперака палезьлі па ваду кожны са сваёй чарэпаўкай. А вёдры, як і

людзі, бываюць розныя. У аднаго гаспадара ў пітнае вядзерца, як у люстэрка, глядзецца можна, а іншы хадзіў па ваду ці не з тым самым чаўпенем, у якім замешвае свіньям. Студня, не сьляпая ж, бачыла яшчэ здалёк, з чым да яе ідуць. Бачыла студня, хто ідзе да яе з дабром, а хто крадзецца з ліхімі думкамі. Ведала, бачыла, але сама яна зла ні на кога доўга не трымала.

Трапляюцца й між людзей такія, хто не трымае зла, хто ня ўмее ці ня хоча ваяваць са зласьліўцамі, а то і проста трымаецца вышэй усялякіх звадаў. Эх, і цяжка ім, небаракам, жыць на сьвеце!..

Не падумайце, аднак, што яна, простая вясковая студня, якая ня бачыла гарадскога камфарту, была такая ўжо непераборлівая, а ці, крыў Божа, неахайная. Наадварот, была яна даволі гідлівай, мо нават капрызуляй, перажывала кожнага разу, аберагала сваю крынічную вадзіцу, раўнавала да кожнага падазронага вядра. Але рэўнасьць хутка праходзіла. Нічога не папішаш, студня гатовая была дараваць людзям, нават няглым, бо вельмі... любіла ўсіх іх. І кожнага разу імкнулася апраўдаць недаварка: раптам яму не было часу, а ці хто зашкодзіў памыць вядро. Тае бяды! Вадзіца гаючая: абмые, вытрымае, ачысьціцца, хіба ўпершыню? Зямелька растворуць, праглыне іржавы горкі асадак, працэдыць праз магутныя нетры-фільтры. Людзям трэба дапамагаць.

Яна моцна любіла людзей, а тыя нават і не здагадваліся пра гэта. Ім не было часу дбаць пра старую студню. Дзе там пра яе, калі ім не было часу клапаціцца нават пра сваіх дзяцей...

Аднаго разу да студні пад'ехалі падлеткі. Яна здалёк пачула іх ляскучую калымажку, няхітрую, самаробную. Дзівакі, хацелі набраць цэлы бідон вады. Скуль узяць?! Ваду вазілі дзеці для аднае бабулі, якая трымала вялікую гаспадарку, ды сама ўжо з ёю не спраўлялася. Трэ было штодня, дый ня раз, напайць каня, карову, вась і падахвоціла на калым падшыванцаў. Частавала іх цукеркамі ці давала на марожанае. І дзеці яе слухаліся. Як не паслухацца? Сякі-такі бізнэс, не кажы, а бізнэс цяперака ў модзе.

Студня крыху асьцерагалася падлеткаў. Ня тое, каб баялася, але, навучаная горкім вопытам, разумела: з дзецьмі трэба быць абачлівай, пільна сачыць за кожным іх крокам, бо хто ведае, што ў іх наўме, калі й розуму таго яшчэ не нарасло. Здаралася, падлеткі кідалі ў ваду ламачча рознае, трэскі, сьмецьце. Маглі, чаго добрага, закінуць ідохлага ката. Жахліва, калі ў галаве бракуе розуму, а ў душы няма Бога! Аднак, мудрая студня разумела, з падлеткаў надта не спытаеш, адно ня трэба з іх спускаць вачэй. А па-сапраўднаму баяцца ўсё ж варта дарослых. Паглядзець – здавалася б, разумныя, паважныя, умельныя, спрактыкаваныя, а колькі ж бывае подласьці, хітрасьці злой наўмыснасьці – вядром ня вычэрпаеш. А дзеці што – могуць пасваволіць, але ж вады яны нікому ніколі не пашкадуюць. Дзеці – таксама людзі, проста яны яшчэ не пасьпелі сапсавацца...

Падлеткі прыехалі ўтрох. Большы, хлапчук гадоў мо трынаццаці, па-гаспадарску важна, але ж па-дзіцячы няўмела, адным вузлом навязаў вядро на ланцуг. Меншыя, зусім яшчэ жэўжыкі, кінуліся круціць барабан. “Няхай бяруць, — падумала студня, — а мо як начэрапаюць?” Ёй было шкада гэтых дзетак. Небаракі шлэпалі па вёсцы, сунуліся да кожнага калодзежу, ды іх адусюль гналі. Няхай хаця тут адчуюць сябе людзьмі. Тым часам дзеці цярпліва, акуратна апусьцілі вядзерца на глыбіню, яно лягло на беленькую, акругленую вадою гальку і нават не перакулілася. Штуршок – і вядзерца зноў паехала ўгору, не захапіўшы з сабою і конаўкі вады. Студня ня ведала, куды падзецца ад сораму, хоць ты вочы прадавай. Мо за ўсё сваё доўгае жыццё ня зведала яна такое прыкрасьці да сябе. Трэба ж дажыць, каб ня здолець нават напаіць дзетак. Яна прадчувала іхняе расчараваньне, калі вядзерца выпаўзе на паверхню, і не памылілася.

— Цьфу-ты, выцягнулі паўкварты кісялю, — злосна сьплюнуў старэйшы, — ды так да вечару бідон не напоўніш. І тут няма вады.

— А мо вядро не патанула? – падказалі малыя.

— Ну-тка паспрабуем з разгону! Ня бойцеся, адпускайце крук, уверх не паляціць.

І няшчаснае вядзерца на скрут галавы кінулася уніз, у прорву. Хацела, ды ня справілася студня крыкнуць, папярэдзіць дзетак, каб не нарабілі бяды. Ды калі б нават і пасьпела, хіба людзі зразумеюць яе мову?! Балюча ўдарыла вядром па замшэлых цэментавых рабрынах, пругка зьнячэўку хвастануў па баку ланцуг. Ня ўхілішся, не схавашся, застаецца адно сьцяцца, чакаючы наступных, яшчэ мацнейшых удараў. Ды ня болю баялася студня, якая даўно прывыкла, што азартная, гарэзьлівая моладзь дзеля забавы адпускала барабан у шалёны самакрут. Каму ведаць, каму бедаваць, што ёй, закальцаванай у бетон, таксама бывае балюча. Баялася студня, каб не было бяды большае, але ж не ўбаялася...

Вузел ня вытрымаў шалёнае сілы інерцыі, разьвязаўся, і вядро, адчапіўшыся, засталася на дне. Хлопцы выцягнулі пусты ланцуг і не на жарт разгубіліся. Вядро ж было чужое.

— Навазілі вады, — ледзьве ня плакалі малыя, накінуўшыся раптам на большага. – Зарабілі. Вядро новае, цяпер купляць трэба. Харытоніха пазабівае... Усё праз цябе, Янка! Уверх не паляці-іць! Лезь цяпер даставай.

— А што, і палезу!

— Ён палезе, ды памперсаў ня хопіць...

— Ану, давай сюды ланцуг. Паглядзім, каму і чаго ня хопіць!

— Ты што, і праўда, надумаўся? – зьнякавелі малыя. – Кінь, утопішся...

— Вады няма, ногі ці хоць памачу? Скажыце, што самі здрэйфілі. Ня выцягнеце? Кашы мала елі?

— Мы то выцягнем, аж рот раскрылі ад захапленьня малыя, зра-

зумеўшы, што Янка не жартуе, — але ж ты... можа, ня трэба, га? Адкупім неяк...

— Ня выцягнеце — пазабіваю!

Студня спачатку не зьмікіціла, што яны робяць: удвух абкруцілі трэцяга іржавым ланцугом, прывязалі два вузлы, яна глядзела і дзівілася. Як бы зацьменьне найшло на старую.

Бывае, што ў самы адказны, вызначальны момант мы раптам страчваем пільнасьць, губляем развагу, становімся, як тыя падлеткі, няўцямнымі, няскладнымі. Становімся староньнімі відавочцамі, каб пасья ўсё жыцьцё сябе дакараць і клясьці...

— А-пус-кай! — мо знарок бадзёра, каб падахвоціць сябе, скамандаваў старэйшы сябрукам і, скочыўшы на зазеленелую глыбу, што пагрозна навісла над страшным бяздоньнем, ледзь, было, не пакаўзнуўся адразу ж, ды пасьпеў ухапіцца за барабан. Ён зірнуў уніз і, убачыўшы, што канца-краю таму бяздоньню пад нагамі няма, не на жарт спалохаўся. Яму ўжо расхацелася лезьці ў студню, але было позна, адступіш — паліцаць баязьліўцам.

...Позна было. Студня агоўталася-прачнулася ад здранцвеньня і — абамлела. Між небам і зямлёй, між жыцьцём і сьмерцю вісеў чалавек, абматаны ланцугом. Натужліва скрыпеў барабан, сярдзіта ўпіраўся крук, не жадаючы апускаць дзіця на яўную сьмерць. Здавалася, ён вось-вось высьлізьне з кволых дзіцячых далонек. Сьцялася ў адзіным энергетычным згустку студня, чакаючы самага страшнага. Напаялася, супраціўляючыся, кожная зморшчынка-трэшчынка на яе зношаным целе, пагрозна нацягнуліся, як не парваліся жылы старога іржавага ланцуга. Чым глыбей апускаўся па чорным вузкім тунэлі, нібы жывым лез у пекла, падлетак, тым мацней адчувала студня сваю адказнасьць за ягоны лёс, нібыта гэта быў яе сын. “Дзіцятка маё роднае! Сыночак мой дарагі!” — шапталі, як заклён, яе сасьмяглыя вусны...

Але што магла яна зрабіць дзеля яго ўратаваньня? Хто зразумее перажываньні старой, лядашчай, багата чаго бачыўшай у жыцьці студні ў тыя чорныя хвіліны? Калі б самую падвесілі вось так, выцягнуўшы, як на дыбе, і то, напэўна, было б лягчэй. Так блізка бачыць сьмерць, якая навісла над роднай, дарагой крывінкаю, і ня ведаць, як дапамагчы — хіба бывае страшнейшае пакараньне? “За што? — пыталася яна ў Бога. — Чым саграшыла?”

У такія хвіліны жыцьцё праносіцца перад тваімі вачыма з хуткасьцю пушчанага на скрут галавы вядра...

Была маладая, прыгожая, хоць вядзі і да шлюбу, красатуля на ўсю вуліцу. Поўнілася вадзіцаю — чэрпаць — ня вычарпаць. Ваду бралі ў школу, кармілі, паілі дзяцей. Бяды ня ведала з вадюю і вуліца. Тады яшчэ таксама маладая, вуліца поўнілася вясёлым сьмехам, звонкімі, бы жаўруковымі, галасамі. Ганялі мяч падлеткі побач, на школьным стадыёне, а да студні прыбягалі піць, стомленыя, разгарачаныя пая-

дынкам. Паіла з асалодаю. Ладзіла моладзь тут фестывалі: скокі, гармонікі, песьні, жарты да позьняга вечару. А без яе вадзіцы песня ў горле перастравала, не пракаўтнуць. Было, што і пасьяля вясёлай гулянкі людзі прагна прыпадалі да вядра сасьмяглымі вуснамі. Патыхала перагарам, а яна крывілася, цярпела і... радавалася разам з людзьмі. Няхай пагуляюць, павесяляцца. Жыцьцё вясковае цяжкое, колькі тае радасьці...

Няўжо Бог карае нават за адвечную дабрыню і заўсёдную спагаду?

Пастарэла вуліца, павырасталала, пазьязджала моладзь, засталіся вакол, бадай, адны пенсіянеры, для каго перанесьці праз дарогу вядро вады бывае суцэльнай пакутаю. І калі бабулька, што жыве побач і ў якой адняліся ногі, з горам напалам асільвала паўвядра, студня праводзіла яе вачыма, поўнымі сьлёз і спачуваньня. Але ці ж яе тут віна?

Састарэла ўрэшце і сама студня. Пахіліўся быў, ледзьве ня ўпаў яе драўляны каркас, знасіўся-спрацаваўся барабан, і калі б не адзін прыезджы чалавек, якога тут паставілі старшынёю калгасу, давялося б ёй, напэўна, заўчасна памерці. Ды не, зжыла яшчэ веку. Агледзеў той чалавек занядбалую студню, прыслаў будаўнікоў, пачысьцілі, паставілі новы каркас. Пакінуў чалавек аб сабе добрую памяць. А яго, чужынца, людзі неўзабаве... прагналі з калгасу. За што, невядома. Хіба за тое, што ён не дазваляў ім лайдачыць і красьці? Не заўсёды разумела студня ўчынкі людзей, але заўсёды любіла іх. А ці за любоў карае яе Бог?

Мы думаем, што ўсё ад Бога. А раптам памыляемся: раптам нашая любоў, нянавісьць, спагада, зайздасьць – і ёсьць той самы Бог, які ў кожнага свой. І ён кіруе намі...

...Сярдзіта рыпіць барабан. Заплюшчыўшы вочы ад страху і зьнямогі, адчайна моліцца глыбокая мудрая студня. І далятаюць яе модлы ажно да зорак, якія дзень і ноч глядзяцца ў яе люстрыны вадасхоў. Тым часам падлетак, схапіўшы з жар-косьці на дне вядро, спакваля падымаецца да жыцьця, да якога яшчэ так далёка. Але цяпер ужо ён бачыць сьвятло ўгары, у канцы калодзежу, якое хаця паволі, ды ўсё ж набліжаецца, не даючы згаснуць цяпельцу надзеі... Зрэшты, хлопчык ужо зноў не адчувае страху. Цяжка перажыць хвіліны няпэўнасьці, асабліва калі ты між небам і зямлёю. У такія хвіліны сталееш не па гадах. І гэты хлопчык разумее, што ўжо ніколі больш не палезе ў студню... толькі б выбрацца. Не ўпусьцілі б малыя крука, хапіла б у іх сілаў. Ён спрабуе нагамі зачапіцца хаця б за выступы, што на стыках кольцаў, ды ногі ня слухаюцца, сьлізгаюць па халодным коўзкім бетоне, холадна нагам, быццам ён набраў у боты вады. Ня слухаюцца і рукі, мярцьвець пачынаюць. Няўжо ад страху? Не, мабыць, ад напругі. Цела балюча муляе, рэжа ланцуг. А страх застаўся на дне студні. І адчувае хлопчык, як нейкая сіла падштурхоўвае яго ўвышкі, абдае цеплынёю, цела становіцца лягчэйшым, спрытнейшым, рукі наліваюцца сілаю.

“Цяпер вылезу, — маўкліва радуецца хлопчык, быць ня можа... і вядро аддамо...”

“Не загіне, будзе жыць, будзе... — паўтарае студня, як малітву, — не падвёў бы стары заезджаны барабан, не абрынулася б ледзяная глыба... Жыць! Толькі жыць..!”

Крок. Яшчэ крок — і сьмерць... выпускае хлопчыка са сваіх халодных абдымкаў.

Нават сьмерць часам бывае міласэрнаю...

— Глядзі ты, вылез! – сама сабе ўголос здзівілася лядашчая бабулька, якая праз акно увесь час з цікавасьцю назірала за падзеямі ля студні. – А бадай ты галаву зламіў каторы! Дажыліся, з гаўнянымі ботамі ў калодзезь лезуць. Во дзеткі пайшлі... Не-не, гэтаму сьвету нада пагібнуць. І цэп жа выдзяржаў, і вядро Харытонішына дастаў, недавярак. Ну ж я вам зараз пакажу! Вады ня ўзяць за гэтымі блындамі...

Бабуля набірае суседаў нумар тэлефона. Ёй надакучыла глядзець у адзіноце тэлевізар, і тэлевізарам стала для яе акно на вуліцу, балазе сёньня на вуліцы, пад акном, сапраўдны “трылер”, хіба што са шчаслівым зыходам...

— Ах вы шчанюкі! – праз хвіліну ці дзьве падбягае да студні сусед. – Ану марш адсюль, каб я вас тут ня бачыў! Надумаліся мне ваду паскудзіць. Заб’ю дошкамі калодзезь!

Хлапчुकі, схапіўшы калымажку, пырхнулі шустра, як верабейчыкі, панесліся наўскапыт.

“Няхай забівае,” – скрушна, абыякава падумала студня.

Калі паміраць, дык лепей, мабыць, ёй, старой, што між людзей па жыла, пабачыла сьвету, пабачыла сонца і зорак, сама спазнала радасьць жыцьця і людцаў паіла гаючай крынічнай вадзіцаю. Паіла ўсё жыцьцё, а толькі зараз, дажыўшы да сівых скроняў, раптам засумнявалася, ці такая ўжо гаючая ды бяскрыўдная, ці такая празрыстая яе вада. Можа, у ёй занадта жалеза, іржы ці якога іншага броду, альбо нават атруты? Раптам гэта вада атруціла людзей? Бо інакш чаму яны сталі такімі жалезна-абыякавымі, іржава-зайздроснымі, атрутна-ядавітымі? Няшчасныя! Спакойна назіраць, як дзеці ідуць на верную сьмерць, могуць толькі вар’яты, альбо калекі. Няшчасныя! І няўжо гэта яна, студня, скалечыла людзей? Калі так, то няхай забіваюць, бо яна ня мае права жыць...

Сваё аджыла... А пасья хвілінаў распачнага страху, невераемае напругі і пакутлівага роздуму, студня раптам у адначасьці пасівела – ды ўся, з галавы да донца. Засерабрылася на сакавіцкім сонцы яе сталёвая сукенка. Вясна і старасць робіць прыгожаю...

...А вы ніколі ня бачылі сівых студняў? То прыезджайце ў нашу вёску, і я вас пазнаёмлю...

